

УДК 378.091.12:005.966.5:811.111

Халемендик Юлія Євгенівна – кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування Запорізького
національного університету

ORCID ID 0000-0001-5335-5292

E-mail: halemendyk@gmail.com

РОЗВИТОК АНГЛОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті досліджена проблема ролі викладача в процесі розвитку англomовної професійної компетентності студентів як майбутніх фахівців в умовах заклад вищої освіти. Метою статті був аналіз діяльності викладачів закладів вищої освіти з розвитку англomовної професійної компетентності майбутніх фахівців на прикладі студентів спеціальності «Психологія» Запорізького національного університету. Підкреслено, що в Україні англomовна підготовка студентів-психологів спирається на концепцію іншомовної освіти, яка базується на інтегрованому навчанні мови та культури відповідних країн, на діалозі рідної та іноземної культур. Експериментально доведено, що загальне значення середнього показника англomовної компетентності студентів як майбутніх фахівців становило 9,13 балів із 20 можливих, що свідчить про нагальну необхідність удосконалення викладання англійської мови у закладах вищої освіти.

Ключові слова: англomовна професійна компетентність; викладач; заклад вищої освіти; майбутні фахівці; професійна підготовка; розвиток.

Khalemendyk Yulia Evgenivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages for Professional Purpose of the Zaporizhzhia National University

ORCID ID 0000-0001-5335-5292

E-mail: halemendyk@gmail.com

DEVELOPMENT OF ENGLISH-SPEAKING PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS AND STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTES

Abstract. The relevance of the study is determined by the requirements of the society for the professionalism of teachers at higher education institutions who have a sufficient level of English-speaking

professional competence through the convergence of European professional education and practice that has developed with foreign language trainings of future specialists in these higher education institutions.

The article emphasized that in Ukraine the English-speaking trainings of psychology students is based on the concept of foreign education, the basis of which is integrated in the language and culture education. The purpose of such an education, in our opinion, is to teach language through culture, and culture through language. "Foreign language course for professional purpose" at higher education institutions acquires special motivation, subject to the professional interests of the students as future specialists. Through the interconnection of academic disciplines on the basis of inter-subject coordination of the English language makes it possible to form a whole picture of perception of prospective professional activity.

It proved that the content component of English-speaking competence in training of students at higher education institutions is aimed primarily at increasing a part of interactive forms of training – thematic discussions, practical exercises, including interactive ones. In the course of experimental studies (2018-2019) to determine the levels of development of English-speaking professional competence of future psychologists a complex of English classes was developed with second-year psychology students at the Department of Social Psychology of Zaporizhzhia national university.

It was shown that the total average English-speaking professional competence of the respondents was 9.13 points from possible 20 points. This indicates the urgent need for improvement of English trainings in higher education institutions. Thus, in response to increased English proficiency requirements by graduates of higher education institutions, increased competition in the European market, the global crisis in pedagogical science occurs the process of an intensive search for such approaches and methods of teaching English to students that would ensure the formation of personality of future specialists in a competitive environment on the European labor market.

We see the further studies in modelling the process of professional and personal development of students at higher education institutions by means of the English language.

Key words: *English-speaking professional competence; teacher; higher education institution; future specialists; professional trainings; development.*

Вступ. Процес модернізації освіти в Україні в умовах інтенсивного розвитку її соціально-економічної співпраці з іншими країнами зумовлює актуалізацію проблем підвищення якості освіти, що передбачає здатність фахівців до виконання професійної діяльності в умовах іншомовного

середовища. Оновлення змісту освіти фахівців в нашій країні відповідає вимогам Угоди про асоціацію між Україною та Європейського Союзу (2014 р.), європейським Стратегіям модернізації вищої освіти (2010 р.), висновкам Ради ЄС щодо інтернаціоналізації вищої освіти (2010 р.), документам Ради Європи «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» (2001 р.) і «Європейський мовний портфель» (2002 р.). Педагогічна наука та практика доводять необхідність підсилення викладання англійської мови в закладах вищої освіти майбутнім фахівцям. Активізувались останніми роками наукові пошуки в галузі професійної академічної мобільності студентів.

Українські викладачі вищої школи не можуть нехтувати політичним і культурним значенням цих документів та стояти осторонь від загальних інтеграційних тенденцій у європейській системі освіти і науки. Вища освіта нашої країни зазнає змін відповідно до процесів європейської інтеграції, що підтримуються урядом України та МОН України. Навчання іноземній мові було й залишається невід'ємною складовою процесу формування сучасного фахівця. Щодо значущості виконання соціального замовлення свідчить той факт, що показник рівня володіння іноземною мовою включений у кваліфікаційну характеристику випускника закладу вищої освіти. Отже, оновлення змісту освіти населення на тлі процесів глобалізації та інтеграції України у світовий освітній простір підвищує вимоги до формування професійно компетентнісних і професійно мобільних викладачів і студентів.

Аналіз зарубіжних джерел доводить, що англійська мова в Європі набуває все більшого поширення, зростає її вплив на інші мови. Учені відзначають домінування англійської мови в сфері торгівлі, міжнародних зв'язків, освіти, науки, медицини, тощо. У таких країнах як Австрія, Іспанія, Нідерланди, Фінляндія, Швеція все більше дисертації захищається англійською мовою, тому англомовна компетентність європейських викладачів і науковців є складовою професійної компетентності і забезпечує їхню конкурентоспроможність в умовах ринку праці.

Серед численних праць зарубіжних науковців з проблем розвитку англомовної компетентності як складової професійної компетентності сучасних фахівців варто акцентувати увагу на публікації Л. Ортона [6] з інтернаціоналізації освіти. Л. Ортон пише, що в Канаді, яка є полікультурною країною, функціонує система навчальних закладів, освітніх просвітницьких та громадських організацій і центрів, які надають повний спектр освітніх послуг відповідно до потреб та запитів дорослих. Ці заклади класифікуються за принципом відповідності напряму діяльності: мовна, базова освіта та вивчення другої мови, професійна освіта, освіта дорослих, освіта корінного населення, дистанційна освіта тощо [6].

Проблемі підготовки майбутніх фахівців до професійного іншомовного спілкування присвячено праці дослідників О. Тарнопольського, Ю. Ніколаєнко, О. Нітенко, О. Хоменка та ін. Міжкультурна компетентність в контексті професійної компетентності фахівців у сучасній вітчизняній педагогічній науці досліджується з позицій світових освітніх тенденцій (Н. Авшенюк, О. Аніщенко, Л. Лук'янова, Н. Ничкало), міжнаціональних та міжкультурних відносин (О. Огієнко, Ж. Таланова), окремих складових професійної підготовки (О. Баніт, О. Волярська).

Водночас нами не виявлено праць, в яких досліджувалася та дістала розв'язання проблема ролі викладача в процесі розвитку англомовної професійної компетентності майбутніх психологів в умовах університету. Актуальність зазначеної проблеми посилюється виявленою в процесі дослідження суперечністю між вимогами суспільства до професіоналізму викладачів закладів вищої освіти, які володіють достатнім рівнем англомовної професійної компетентності через зближення європейської професійної освіти, і практикою, що склалася щодо іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців у цих закладах України.

Мета статті – проаналізувати діяльність викладачів закладів вищої освіти з розвитку англомовної професійної компетентності майбутніх фахівців на прикладі студентів спеціальності «Психологія». Для досягнення мети статті, використовувались теоретичні методи: аналіз наукової, філософської, психолого-педагогічної літератури з метою систематизації та узагальнення різних підходів досліджуваної проблеми; вивчення законодавчої та навчально-методичної документації щодо організації навчального процесу у закладах вищої освіти; систематизація теоретичних здобутків з проблеми розвитку англомовної компетентності викладачів і студентів; емпіричні: тестування студентів; методи обробки даних: кількісний та якісний аналіз результатів експерименту методами математичної статистики.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні зарубіжних вчених нами на основі компаративного аналізу встановлено, що володіння академічною англійською мовою фахівцями, для яких вона не є рідною, включає не лише розуміння змістової лексики, а й певні розумові операції (класифікація, порівняння, синтез, узагальнення). Науковці стверджують, що знання та поняття, які люди набувають у межах рідної мови, автоматично переносяться при навчанні в іноземну. Наприклад, більшість висококваліфікованих та освічених іммігрантів, які вивчають англійську мову, мають тенденцію до швидкого й досконалого оволодіння. Наголосимо, що базових

навичок міжособистісної професійної комунікації, які формуються паралельно з соціолінгвістичною, стратегічною та дискурсивною компетенціями, не вистачає дорослим для успішного оволодіння англійською мовою. Такі компетенції мають формуватися безпосередньо в процесі викладання в умовах професійної підготовки.

Встановлено, що в Україні англомовна підготовка студентів-психологів спирається на концепцію іншомовної освіти, яка базується на інтегрованому навчанні мови та культури відповідних країн, на діалозі рідної та іноземної культур. Метою такої освіти, на нашу думку, є навчання мови через культуру, культури через мову. Вивчення курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» у вищій школі набуває особливої мотивації за умов урахування професійних інтересів студентів як майбутніх фахівців. Через взаємозв'язок навчальних дисциплін на засадах міжпредметної координації англійська мова дає можливість сформувати в студентів цілісну картину світосприйняття та майбутньої професійної діяльності.

Англомовна підготовка студентів-психологів передбачає володіння випускниками університету сформованою мовною, мовленнєвою, соціокультурною та дискурсивною компетенціями на рівні B2 – C1. Визначені компетенції передбачені Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, в яких визначено, що «лише шляхом кращого оволодіння сучасними європейськими мовами можна полегшити спілкування та взаємодію між європейцями з різними рідними мовами заради підтримки європейської мобільності, взаєморозуміння і співпраці, та подолати упередження й дискримінацію» [4, с. 17].

Відповідно до цих Рекомендацій з мовної освіти студенти, спеціальності «Психологія» повинні «володіти уміннями вільно висловлюватися без суттєвої витрати часу на пошук адекватних мовних засобів у процесі досягнення ними соціальних, академічних і професійних цілей» [4, с. 24].

Формування англомовної компетентності майбутніх фахівців, створення умов для особистісного розвитку студентів та їх підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві є пріоритетними напрямками професійної діяльності викладачів закладів вищої освіти. Компетентний викладач англійської мови не лише ґрунтовно знає мову, а й володіє високим ступенем розвиненості мотивів та творчих умінь, що сприяють його успішній професійно-педагогічній діяльності й організації конструктивної взаємодії зі студентами. Викладач повинен постійно самовдосконалюватися, набувати знань, умінь і навичок професійної діяльності та оволодівати вміннями щодо формування особистості студента в сучасних умовах вищої освіти. Вищезазначене характеризує професійно компетентного викладача англійської мови. Виходячи із цього,

структура змісту занять з англійської мови детермінована такими цілями: гуманітаризацією змісту освіти відповідно до структури діяльності, рівнем кваліфікації викладацького персоналу, структурою об'єкта вивчення. Практична спрямованість змісту навчання студентів англійської мови передбачає розвиток практичного мислення, удосконалення механізмів психіки, розвиток професійних якостей, формування необхідних умінь і навичок для здійснення майбутньої професійної діяльності, сприяння набуттю майбутнім фахівцем нового досвіду.

Теоретичний аналіз наукових джерел дозволяє сформулювати визначення англомовної професійної компетентності викладачів і студентів закладів вищої освіти як інтегративної професійної якості науково-педагогічних працівників і студентів, яка має складну структуру й виступає як взаємодія лінгвістичної, соціокультурної й комунікативної компетентностей, рівень сформованості яких дозволяє ефективно здійснювати англомовну, міжкультурну та міжособистісну професійну комунікацію. Водночас, розвиток англомовної професійної компетентності студентів, на нашу думку, залежить від соціолінгвістичних, соціокультурних і комунікативних умінь і навичок, які забезпечують входження майбутніх фахівців у міжнародне освітнє середовище і сприяють їхньої професійної мобільності.

Аналіз ситуації щодо реального володіння випускниками українських університетів англійською мовою свідчить, що рівень знань мови та сформованості мовленнєвих навичок студентів-психологів не відповідає вимогам сьогодення. Тому в центрі уваги педагогів постали питання пошуку причин невідповідності рівня іншомовної підготовки студентів запитам суспільства. Проте проблема підготовки студентів-психологів до навчання англійської мови є мало вивченою. Немає, зокрема, повної ясності в питаннях концепції, структури та змісту навчання. Освітній процес здійснюється з використанням підручників, які не відповідають завданням фахової підготовки майбутнього психолога-практика.

Вважаємо за доцільне наголосити, що у контексті професійної підготовки майбутніх психологів одним із завдань, що стоїть перед викладачем, є ознайомлення студентів з теорією сучасного навчання англійської мови, із сучасними тенденціями в навчанні іноземних мов та спрямування студентів на творчий пошук під час практичної діяльності. Зауважимо, що в підручниках подано лише традиційні форми роботи. Отже, існує необхідність ознайомлення студентів з новітніми підходами й методами вивчення англійської мови.

У ході експериментального дослідження (2018 – 2019 рр.) з визначення рівнів розвитку англомовної професійної компетентності

майбутніх психологів нами було розроблено й проведено комплекс занять з англійської мови зі студентами-психологами 2 курсу факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету. Пропоновані нами заняття мали на меті формування в студентів англійської професійної компетентності.

Змістова складова англійської професійної компетентності спрямована, насамперед, на збільшення у планах навчальних занять частки інтерактивних форм викладання – тематичних дискусій, практичних занять, у тому числі в інтерактивних. Як нами встановлено, високої якості навчального процесу сприяло широке використання під час занять сучасних мультимедійних та інформаційних технологій, комп'ютерних програм для тестування знань студентів, проведення тематичних дискусій у режимі відеоконференцій. З нашої точки зору, важливо, щоб викладач англійської мови при підготовці до занять пам'ятав, що перед ним стоїть завдання не просто повідомити матеріал та перевірити знання студентів, а виявити напрям їх розвитку в обраній професійній сфері.

Педагогічний досвід довів, що найбільш ефективними методами навчання англійської мови є інтерактивні методи навчання (робота в парах, тріадах, невеликих групах), проектні технології (створення колажів, PowerPoint-презентацій, інтерв'ю, створення мініфільмів, розігрування різноманітних професійно спрямованих ситуацій), комунікативно-ігрові методики (фонетичні, лексичні, граматичні, стилістичні, рольові та ділові ігри). Визначені інтерактивні методи й технології навчання сприяють розвитку таких якостей майбутніх психологів, як самостійність, ініціативність, вихованню почуття колективізму, а саме ці якості є ключовими у формуванні особистості. Отже, застосування розробленого комплексу занять з вивчення англійської мови для майбутніх психологів дає змогу розвивати в них здібності самостійно знаходити нестандартні рішення навчальних та позанавчальних завдань, навчають їх створювати нове, орієнтують на самовизначення та самоактуалізацію, іншими словами, формують їх особистість і розвивають професійну компетентність.

Після проведення комплексу занять за результатами констатації рівня англійської професійної компетентності в групах студентів-психологів денної форми навчання в кількості 75 осіб були отримані результати тестування, що зведено в таблиці 1. Найбільший результат – 20 балів (відповідно до модульного оцінювання навчальних досягнень студентів). Загальне значення середнього показника англійської компетентності респондентів становить – 9,13 балів.

Зазначимо, що використання інтерактивних форм викладання англійської мови на спеціальності «Психологія» формує в студентів відповідний рівень англійської професійної компетентності.

Таблиця 1

**Результати рівня англомовної професійної компетентності
студентів-психологів**

Рівень	Кількість студентів	Відносна частота (у%)	Середній показник англомовної професійної компетентності (бали)
Високий	27	36,00	15,38
Середній	16	21,33	8,87
Низький	32	42,67	3,14
Разом	75	100	9,13

Так, у 36,00% студентів- психологів встановлено високий рівень, у 21,33% – середній, а у 42,67% – низький. Отже, в більшості студентів-психологів визначено високий і середній рівні англомовної професійної компетентності.

За результатами дослідної роботи нами складено науково-практичні рекомендації з розвитку англомовної професійної компетентності майбутніх фахівців в умовах закладів вищої освіти: 1) розроблення програм з підвищення складових англомовної професійної компетентності (англомовної, соціокультурної, комунікативної), які мають містити інваріантну та варіативну складові для якомога більшого урахування індивідуальних особливостей студентів. Відзначимо, що така побудова навчальної програми дасть змогу спланувати індивідуальні траєкторії розвитку кожного майбутнього фахівця згідно з його професійними і особистісними інтересами і потребами; 2) вивчення навчальних курсів з удосконалення англомовної професійної компетентності через: читання інноваційних типів лекцій (наприклад, лекція-візуалізація; лекція-практикум; лекція-консультація; лекція-дискусія; лекція-прес-конференція; лекція-діалог; проблемна лекція; лекція з розглядом професійних ситуацій; кіно лекція тощо) для демонстрації кращих зразків використання інноваційних технологій навчання студентів; проведення практичних занять згідно з програмою курсу; участь майбутніх фахівців у різних формах іншомовного професійного спілкування (психолого-педагогічні інтернет-конференції з зарубіжними партнерами; науково-методичні практикуми з обміну досвідом із зарубіжними викладачами вишів; майстер-класи досвідчених вітчизняних і зарубіжних фахівців; вивчення міжнародного досвіду науково-педагогічної діяльності тощо); 3) рекомендуємо застосовувати такі форми роботи зі студентами, як тренінги, практикуми, ситуативні вправи, а також застосування вправ з формування мотивації у професійному саморозвитку.

Основна роль викладача англійської мови у формуванні особистості студентів як майбутніх фахівців полягає в тому, щоб перенести

акцент з усякого роду вправ на творчу пізнавальну діяльність студентів, що вимагає для свого оформлення володіння певними мовними засобами. Вважаємо за доцільне у процесі розвитку англomовної професійної компетентності майбутніх фахівців в умовах закладів вищої освіти використати досвід організації навчальної взаємодії, який описано в працях українських науковців О. Аніщенко [1], О. Баніт [2] і О. Волярської [3]. Оскільки важливим у професійній діяльності викладача англійської мови є стимулювання студентів до творчої, пізнавальної активності й підтримка викладачем ініціативи студентів, то наявна рефлексивно-комунікативна складова професійної компетентності викладача англійської мови також сприяє формуванню особистості майбутніх фахівців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у відповідь на підвищення вимог суспільства до рівня володіння англійською мовою випускниками закладів вищої освіти, зростання конкуренції на європейському ринку праці, глобальні кризові явища в педагогічній науці, відбуваються процеси інтенсивного пошуку таких підходів і методик навчання англійської мови студентів, які б забезпечили процес формування особистості майбутніх фахівців в умовах конкуренції на європейському ринку праці.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в моделюванні процесу професійного та особистісного розвитку студентів закладів вищої освіти засобами англійської мови.

Список використаних джерел

1. Аніщенко О. В. (2015). Методика організації і проведення тренінгів з розвитку особистісних і професійних якостей дорослих. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. Вип. 2. С. 1-20.
2. Баніт О. В. (2015). Професійний розвиток персоналу в системі неперервної освіти дорослих. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогіка. № 2. С. 169-176.
3. Волярська О. С. (2016). Напрями вдосконалення професійного розвитку педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти. *Естетика і етика педагогічної дії*. Вип. 14. С. 143-152.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (2003). Наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт. 273 с.
5. Le processus de Copenhague: coopération européenne renforcée en matière d'enseignement et de formation professionnels (EFP). URL:http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/vocational_training/ef0018_fr.htm.
6. Orton L. (2009). Statistics Canada's Definition and Classification of

Postsecondary and Adult Education Providers in Canada. Ottawa : Statistics Canada, Human Resources and Skills Development Canada: Culture, Tourism and the Centre for Education Statistics Division. 50 p.

References (translated and transliterated)

1. Anishhenko O. V. (2015). Methods of organizing and conducting trainings for the development of personal and professional qualities of adults. *Osvita dorosly'x: teoriya, dosvid, perspekty'vy'*. Vy'p. 2. S. 1-20. (in Ukrainian).
2. Banit O. I. (2015). Professional development of staff in the adult education system. *Naukovy'j visny'k Melitopol's'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy'tetu*. Ser : Pedagogika. №2. S. 169-176. (in Ukrainian).
3. Volyars'ka O. S. (2016). Areas of improvement of professional development of teachers in the system of postgraduate pedagogical education. *Estety'ka i ety'ka pedagogichnoyi diyi*. Vy'p. 14. S. 143-152. (in Ukrainian).
4. Pan-European Recommendations on Language Education: Study, Teaching, Assessment (2003). *Nauk. red. ukr. vy'd. S. Yu. Nikolayeva. Ky'yiv : Lenvit. 273 s.* (in Ukrainian).
5. Le processus de Copenhague: coopération européenne renforcée en matière d'enseignement et de formation professionnels (EFP). URL: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/vocational_training/ef0018_fr.htm. (in English).
6. Orton L. Statistics Canada's Definition and Classification of Postsecondary and Adult Education Providers in Canada. Ottawa : Statistics Canada, Human Resources and Skills Development Canada: Culture, Tourism and the Centre for Education Statistics Division, 2009. 50 p. (in English).

УДК 378

Шингоф Ірина Леонідівна – аспірантка Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, старший викладач кафедри історії, суспільно-гуманітарних дисциплін та методики їх викладання Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Краматорськ)

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9343-0792>

E-mail: sh.irina@jppo.dn.ua

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Автором статті обґрунтовано актуальність порушеної проблеми. Акцентовано увагу на тому, що професійний